ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

6. Sayı

ÖZGÜR ÇİZGİ

Güncel Siyasi ve Ekonomi Bülteni

Mayıs 2026

Dergi Adı: Özgür Çizgi
ISSN: 3108-8392

İmtiyaz Sahibi (Yayımcı):
Ülkü Neslihan AKTAŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Nevzat ADİL

Editör (Baş Editör):
Ramazan AKTAŞ

Editör Yardımcıları:
Mete Doğanay
Mansur Konuralp AKTAŞ

Yayın Türü: Süreli Yayın

Yayın Periyodu: Yılda 12 sayı

Yayıncı Adresi:
Büyükesat Mahallesi Mahatma Gandi Caddesi
52/7 Çankaya ANKARA

İletişim:
E-posta: iletisim@ozgurcizgi.com.tr
Web: www.ozgurcizgi.com.tr

Dizgi ve Tasarım:
Ülkü Neslihan AKTAŞ
Zeynep OCAK

Dergide yayınlanan yazıların etik, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazara/yazarlara aittir ve Editörler ve Yayın Kurulu üyelerinin görüşlerini yansıtmaz.

ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

Editörden...

Bu sayı, ekonomiden teknolojiye, eğitimden toplumsal yapıya uzanan geniş bir perspektifte günümüzün en kritik meselelerini ele alıyor. Küresel finansın görünmeyen yüzünden yapay zekânın dönüştürücü etkisine, yeni dünya düzeni tartışmalarından eğitimin yapısal sorunlarına kadar uzanan yazılar, okuru hem düşünmeye hem de sorgulamaya davet ediyor.

Farklı disiplinlerden gelen bu katkılar, yalnızca bugünü anlamakla kalmayıp geleceği şekillendiren dinamikleri de görünür kılmayı amaçlıyor. Bu sayının, okuyucular için yeni bakış açıları geliştiren ve tartışma zemini açan bir rehber olmasını diliyoruz.

İyi okumalar.

Editör
Prof. Dr. RAMAZAN AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜR ÇİZGİ
GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

Zengin Ülke Olmanın Yolu
Ramazan AKTAŞ 01

Kur Korumalı Mevduat Uygulaması ve Merkez Bankası Zararı
Hakkı SOYLU 04

Bir Don Öyküsü
Olcay AYDİLEK 08

Karapara Aklama ve Offshore Yapılar
Serpil DÖM TOMAK 11

Yapay Zeka Ajanları
Erkan KILIÇER 14

Geleceğin Teknolojisi Herkes İçin mi?
Ahmet Fatih KARAKAYA 18

Yeni Dünya Düzenine Doğru
Nihayet ÜNLÜ 21

Güvenliğin Gölgesinde Diplomasi
Bülent AYDEMİR 24

Akademisyenin Hakkı Olan Kadroyu Lütfetmek Üzerine
M. Konuralp AKTAŞ 27

Eğitimin Kara Delikleri: LGS ve YKS
Nevzat ADİL 30

Avcı Erkek Masalı
Ülkü N. AKTAŞ 33

ZENGİN ÜLKE OLMANIN YOLU:

Yüksek katma değer için: İnovasyon ve Tasarım.
İhracatta %3 çıkmazı: Neden markalaşmalıyız?
Dupont Şeması ve sürdürülebilir büyüme analizi

TERCİH DEĞİL, ZORUNLULUK!

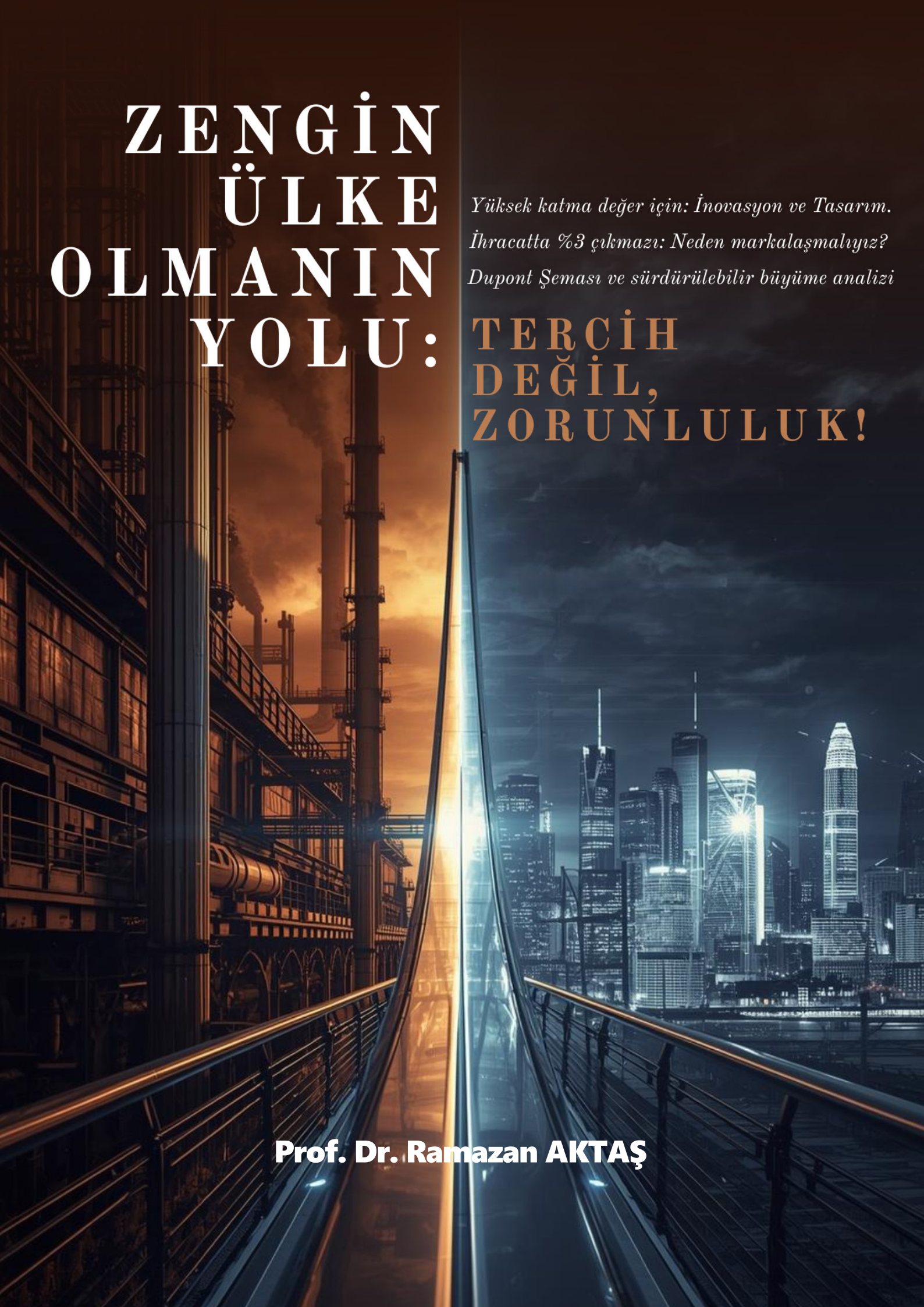

Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ

Ülkemizde, seksenlerin başına kadar ekonomik krizlerin büyük ölçüde döviz kıtlığı ile ilişkilendirilmesi, Türk firmalarının ihracata yönlendirilmeleriyle ortadan kaldırılabileceği inancını bizlere yerleştirmiştir. Bunun sonucunda, 24 Ocak 1980 Kararlarından önceki dönemde dışa kapalı ithal ikameci olan sistem, daha sonrasında ihracata dayalı büyüme olarak adlandırılan, özellikle dış ticaretin serbestleştirildiği ve teşvik edildiği bir yapıya dönüşmüştür.

Özellikle tekstil, hazır giyim, kahverengi ve beyaz eşya sektörlerindeki dışa açılma süreci genellikle Türk firmalarının dünya çapında örgütlenmiş değer üretim zincirlerine eklemlenmelerine yol açmıştır. Bu dönemde, örneğin tekstil ve hazır giyim sektörlerindeki irili ufaklı pek çok Türk firması, dünyanın önde gelen firmalarına fason üretim yapmaya başlamıştır. Ancak fason üretim yapmak ya da marka imalatçısı firmaların tedarikçisi olmak, toplam katma değerden alınan payın görece düşük kalmasını da yol açmıştır. En büyük pay alıcı konumunda olan ve fiziksel üretimden daha başka faaliyetleri yürütebilme becerisine (pazarlama, ürün geliştirme, tasarım, markalaşma gibi) sahip firmalara gitmektedir.

Bugün için, ülkemiz gerek ihracat yapılan ülke sayısı gerekse de ürün çeşitliliği açısından sanayileşmiş bir ülke olarak öne çıksa da son yıllarda ihracatımız neredeyse yerinde saymaktadır. Hatta, Nisan 2026 tarihi itibariyle, izlenen ekonomi politikalarından dolayı ihracatta artış bir yana düşüş gözlenmektedir. Ne yazık ki, yıllardan beri yüksek katma değerli ürünlerin toplam ihracat içerisindeki payı da değişmemekte ve arzu edilen rakamlara erişilememektedir. Halen bu rakam %3'ler seviyesindedir. Öte yandan izlenen dezenflasyon programı yüzünden Türk lirasının reel anlamda değerlenmesi, ihraç mallar içerisindeki yerli katkının da önemli ölçüde gerilemesine ve doğal olarak katma değerin düşmesine de sebep olmaktadır.

Şunu bilelim ki, nihaî toplam katma değerden daha yüksek oranda pay almak, ancak markalaşma ve inovasyonla mümkündür. Bu yüzden yüksek katma değerli ürün üretmek ve ülke olarak daha zenginleşmek için tek mottomuz şu olmalıdır: İstersen Markalaşma ve/veya inovasyon yapma!. Markalaşmak ve inovasyon (yenilikçi ürünler sunmak) yapmak, küresel değer zincirinde üst aşamalara terfî etmek ve yaratılan değeri daha yüksek oranda firma bünyesinde tutmak demektir.

Bugün dünyada 100 büyük OBM (Original Brand Manufacturer) marka arasında, ne yazık ki, bir tane bile Türk markası bulunmamaktadır. Bilindiği gibi, kendi ürün ya da ürünlerinin tasarımını, imalatını kendisi yapan ve kendi markası adı altında satan firmalara OBM denmektedir.

Dünyadaki en büyük 100 OBM firma listesinde ABD'nin payı yaklaşık %50'dir. Çin ise bu listede daha fazla firmayla yer almaya çalışmaktadır. Bizde de bu konuda bir farkındalık, en azından akademik alanda ve iş dünyasında, oluşmuş durumdadır.

Nitekim bazı Türk firmaları bu durumun farkına varmış ve bu yönde bir stratejik davranış kalıbı geliştirmiştir. Türkiye tekstil, hazır giyim, beyaz ve kahverengi eşya üretiminde belirli bir aşama kaydetmiş durumdadır. Bu sektörlerde yer alan firmalar ya marka oluşturma ve geliştirme yönünde büyük bütçeli çalışmalara girişmekte ya da doğrudan doğruya bilinen yabancı markaları satın alma girişiminde bulunmaktadır. Dış pazarlara açılarak ekonomik büyüme sağlamanın en önemli yolu küresel markalar yaratmak ya da bu tür markalara sahip olmaktan geçmektedir.

Görüldüğü gibi, başta markalaşma konusu olmak üzere ürün geliştirme ve tasarım gibi toplam katma değerden daha yüksek paylar alınmasını mümkün kılabilecek stratejilerin seçimi bir tercih değil, bir zorunluluktur. Finans yazınında konu Dupont şemasıyla da özetlenmektedir. Dupont şemasında, özsermaye kârlılığını artırmak için verimliği artırma, markalaşma, inovasyon yapma (yenilikçi olma), yeni pazarlar bulma ve borçtan olumlu yararlanmanın gerekli olduğu mali oranlar yardımıyla açıklanmaktadır.

Firma düzeyinde sürdürülebilir büyümenin yolu öz sermaye kârlılığının sürekliliğini sağlamaktan geçer. Bu yollar arasında en teknik ve zor olanları da markalaşmak ve inovasyondur. Bu meşakkatli yolu öğrenmek, bunun alt yapısını sağlamak ve gerekli insan gücünü yetiştirmek zorundayız. Aksi takdirde güçlü ekonomi ve zengin ülke yaratmak beyhude bir çaba olmanın ötesine geçemeyecektir.

Prof. Dr. RAMAZAN AKTAŞ KİMDİR?

2004'ten beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesidir. Aynı zamanda "Finans", "Girişimcilik" ve "KOBİ'ler" konusunda eğitim vermektedir. Alanıyla ilgili çok sayıda kitap, makale ve konferans bildirileri bulunmaktadır.

KKM UYGULAMASI VE MERKEZ BANKASI ZARARI

2,5 Trilyon TL'lik Kaybın Anatomisi ve Ekonomideki Gelir Transferi

Negatif Reel Faizden Tasfiye Sürecine

60 Milyar Dolarlık Heterodoks Deney

Dr. Hakkı SOYLU

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) kanunla kendisine verilen temel hedefi ekonomide fiyat istikrarını sağlamaktır. Bunu başarmak için öncelikle ekonomideki finansal istikrarı desteklemek, para politikasını yürütmek, para ve döviz rezervlerini yönetmek, bankalar arası ödemeler sisteminin etkin işleyişini sağlamak gibi ara hedefleri bulunmaktadır.

Merkez bankaları, ticari bankalardan farklı bir şekilde, kanunda belirtilen görev ve yetkiler ile, kamu yararını gözeten bir çerçevede faaliyet gösterir ve kâr amacı gütmez. Bu yüzden Merkez Bankaları hedefe ulaşmada yeri geldiğinde kâr ederken zarar etmeyi de göze alır. Merkez bankalarının olağanüstü dönemlerde dönemsel olarak zarar açıklamaları geçici ve istisnai bir durumdur. Para politikasının doğru biçimde uygulanıp uygulanmadığının bir göstergesi değildir.

Ancak bir merkez bankası için zarar durumu olağanüstü dönemlerde geçici olarak kabul edilmesine rağmen normal zamanlarda da süreklilik göstermeye başlarsa o zaman bir şeylerin yanlış gittiğini de kabul etmek gerekir.

TCMB Son Üç Yıldır Zarar Etmektedir

2025 yılında 1 trilyon 65 milyar TL,
2024 yılında 700,4 milyar TL,
2023 yılında 818,2 milyar TL zarar açıklamıştır.

Bu toplam zararı 2025 yılı fiyatları seviyesine getirerek (4 trilyon 31 milyar TL) 2025 yılı GSYH'sına (63 trilyon 21 milyar TL) oranlandığı takdirde milli hasılanın %6,4'ü gibi çok yüksek bir rakama tekabül ettiği görülür.

Yıllara Göre Ortaya Çıkan Zararın Kaynakları İncelendiğinde;

2023 yılındaki 818,2 milyar TL tutarındaki zararın çok büyük kısmının Kur Korumalı Mevduat (KKM) hesabından kaynaklandığı görülmektedir.

Aynı şekilde 2024 yılındaki 700,4 milyar TL zararında yüzde 91'i KKM'den kaynaklanmıştır. 2025 yılı 23 Ağustos tarihinde nihayet KKM uygulaması sona erdirilmiştir.

2025 yılındaki 1 trilyon 65 milyar TL tutarındaki zararın temel nedeni de KKM'nin tasfiyesi sonrası piyasada oluşan devasa nitelikteki likidite fazlasının (sıcak para girişi dahil) piyasadan çekilmesi için ödenen yüksek faizdir.

KKM'nin ilk devreye sokulduğu 2022 yılında aslında 2 kurum işin içerisindedir. Birisi Merkez Bankası, diğeri Hazine ve Maliye Bakanlığıdır. Döviz Tevdiat Hesabını bozarak KKM hesabı açanların vade sonundaki kur farkı ödemelerini TCMB üstlenmektedir. Diğer taraftan TL mevduatını KKM'ye çevirenlerin kur farkı ödemeleri Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından bütçeden ödeme yapılarak karşılanmaktadır.

Ancak 23 Temmuz 2023 tarihinde çıkarılan bir yasa ile Hazine'nin üzerindeki bu yük kaldırılmış ve TL dönüşümlü KKM kur farklarının da TCMB tarafından karşılanması hükme bağlanmıştır. Bu uygulama bütçe giderlerini düşük göstermek amacıyla yapılmış, Hazinenin yükü de Merkez Bankasının sırtına yüklenmiştir.

2022-2025 Arası TCMB'nin Zararlarının Kökeni

Türkiye'de 2023 yılında cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacaktı. Hükümet seçime canlı bir ekonomi ve düşük bir işsizlik oranı ile girmek, böylece seçimlerde başarı sağlamak istiyordu. Bu maksatla düşük faiz-yüksek büyüme hedefiyle yola çıkıldı. Faiz indirimlerinin gerekçesini de "faiz sebeptir-enflasyon sonuçtur" hipoteziyle savunmaktaydı. Bu çerçevede MB 2021 yılı Eylül ayında faiz indirim sürecini başlattı.

Bu tarih itibarıyla aslında ekonomide enflasyon ve politika faizi yaklaşık %19'lar seviyesinde dengedeydi. MB her toplantısında bir faiz indirimi gerçekleştirdi. Bu şekilde politika faizinin enflasyonun altına indirilmesi sonucu ekonomide Negatif Reel Faiz dönemine girildi.

Ancak negatif reel faiz ekonomide dengelerin bozulmasına neden oldu. Enflasyon çok hızlı bir şekilde yükseldi (2022 yılı Ekim ayına gelindiğinde MB politika faizi yüzde 8,5 iken, enflasyon rekor seviyeye yükselerek yüzde 85'i aştı). Negatif reel faiz sadece enflasyonda değil, döviz kurlarında da büyük sıçramalara sebep olmuştur.

Paranın dövize kayarak ekonomide döviz krizi yaratmasını önleyebilmek, döviz talebini kontrol altında tutabilmek maksadıyla 2021 Aralık ayında Kur Korumalı Mevduat (KKM) uygulaması getirilmiştir.

Kur artışının maliyetini üstlenen bu sistem, dövizdeki her yükselişte kamu kesimine ve Merkez Bankasına ek faiz yükü getirmiştir. Kur yükseldikçe yapılan ödemeler artmış, bu da MB ve Hazineye zarar olarak yazılmıştır.

KKM, kısa vadede dövize yönelimi frenlemiş olabilir; fakat uzun vadede ciddi bir maliyet ürettiği gerçeği açık biçimde ortaya çıkmıştır. Hükümet evrensel 'ortodoks' ekonomi politikaları yerine, 'heterodoks' politikalar uygulayarak ekonomide büyük bir yükün oluşmasına yol açmıştır.

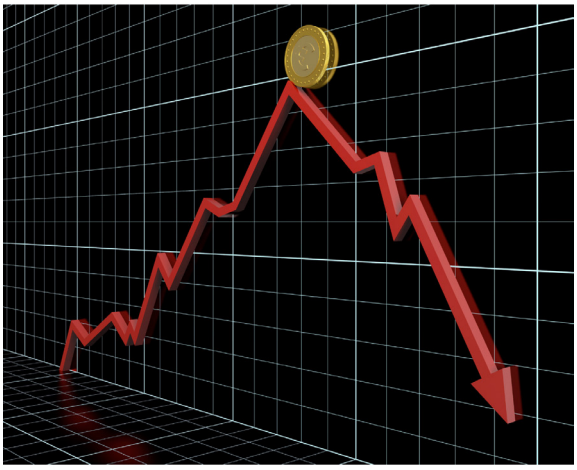

Ayrıca KKM uygulaması ekonomideki mevcut gelir dağılımının daha da bozulmasına sebep olmuştur. Parası olan KKM sayesinde yüksek faiz geliri elde ederken, kamu maliyesi üzerinde oluşan zarar vergiler yoluyla toplumun tamamına ödettirilmiştir. Böylece ekonomide düşük gelirli gruptan yüksek gelirli gruba bir gelir transferi süreci yaşanmıştır.

KKM'nin 2023-2025 yılları dahil üç yıllık toplam zararının 2025 yılı fiyatlarıyla 2025 yılı GSYH'sına oranının %6,4'e tekabül ettiği ifade edilmişti. 2025 yılı GSYH rakamının 1 trilyon 596 milyar dolar olduğu dikkate alındığında KKM'nin dolar bazındaki maliyetinin 100 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu gerçekten çok büyük bir maliyettir.

Bu zarar rakamı KKM uygulamasının topluma maliyetinin sadece görünen kısmıdır. KKM'nin zararı sadece bu maliyetle sınırlı değildir. Normalde MB her yıl elde ettiği kârın bir kısmını Hazineye transfer etmekteydi. 2022-2025 arasında MB kâr değil zarar ettiği için Hazine bu gelir aktarımından mahrum olmuştur. Bu nedenle piyasadan daha fazla borçlanma yapmak ve daha yüksek faiz ödemek zorunda kalmıştır. Buradan doğacak zararı da yukardaki rakama ilave etmek gerekmektedir.

Dr. HAKKI SOYLU KİMDİR?

Kara Harp Okulunda 16 yıl boyunca ekonomi ve istatistik dersleri vermiştir. Hizmet süresinin son 10 yılında Genelkurmay Ekonomi Araştırma Kurul Başkanı olarak görev yapmıştır. Ekonomi ve enerji konularında çeşitli çalışmaları bulunmaktadır.

BİR DON ÖYKÜSÜ

SHAKESPEARE HAKLIYDI: HAKİKATİN YAKICI YÜZÜ

Bazen basit bir olay, görünenin ardındaki sır perdesini aralar ve hakikati tüm yakıcılığıyla ortaya koyar.

Olcay AYDİLEK

Hayatı, insanları, toplumsal ve ticari ilişkileri belirleyen gelişmeleri nasıl ve nereden öğrenebiliriz? Kuşkusuz, bu sorunun tek ve mutlak bir yanıtı yok. Bazılarına göre kitaplar, bazılarına göre büyük düşünürler, bazılarına göre sokaktır yanılmaz rehber. Belki de hepsi... Yeter ki insan görmesini bilsin. Olayları, olguları dikkatle ve odaklanarak gözlesin. İnsanlara, kulak versin. Sır perdesi aralanır, hakikat yakıcı yüzüyle kendini gösterir.

Son yıllarda, toplumsal ilişki bağlamında en çok duyduğumuz, sıkça yinelenen bir söz var: Çürüme, kokuşma ya da eskilerin deyişiyle tefessüh.

“Çürümüş bir şeyler var şu Danimarka krallığında...”

Shakespeare, Hamlet’teki bu cümleyi 1600 yılında yazmıştı. Bugün, Hamlet’te sözü edilene benzer bir çürümenin ağır kokusunu genzimizde, murdar etkisini tenimizde, inmeli çaresizliğiyle yakıcılığını zihnimizde ve hayatla her temasımızda günlük yaşamda deneyimliyoruz.

Nasıl mı?

Bazen, basit bir olay bile örtünün kalkmasını ve görünenin ardındakinin alabildiğine açılmasını sağlayabilir.

Tek bir olaydan bir ilke çıkarılabilir mi? Genelleme yapılabilir mi?

Bazen öyle olaylara tanık olur, öyle sarsıcı bir deneyim yaşarsınız ki zihninizi yüksek devirde harekete geçiren bu süreç, düşünmenin bir yolu olan genellememe için size uygun bir fırsat sunar.

Ankara’da, bir süre önce deposu da olan dükkanında internet üzerinden aldığı siparişleri yetiştirmek için hummalı çalışma içinde olan esnaf tanıdığımızla sohbet ettik.

Bu esnaf, kadın ve erkek iç çamaşırı, pijama ve çorap satıyor. İşlerinin iyi olduğunu söyledi. Daha da iyi, kazancı bol olsun.

Bu esnaf tanıdığımız, işinin sıkıntılı, gerilim yaratan, insanı çileden çıkaran yanlarının da olduğunu söyledi.

Ne gibi?

"Örneğin" dedi ve anlatmaya başladı. Ankara dışından bir ilden bir hanımefendi, 12 adet iç çamaşırı siparişi vermiş. Sipariş, kargo yoluyla ilgili kişiye ulaştırılmış.

Aradan bir süre geçmiş. Bir torba içinde bazıları giyilip çıkarılan ve yıkanan donlar, iade talebiyle dükkana inmiş.

Esnaf tanıdığımızın da deyim yerindeyse kan beynine sıçramış. Yine de sakin olmaya çalışarak, söz konusu hanımı telefonla aramış.

Esnaf tanıdığımız, "Sakince bu çamaşırlardan bazılarının yakınmış olduğunu söyledim. İtiraz edecek gibi oldu. İç çamaşırında hiçbir koşul altında iadenin mümkün olmadığını vurguladım. Karşıdan yine itiraz yükseldi. Kendisine, öfkeye kapılmadan iade alamayacağımızı anlatmaya çalıştım. İnanın, ecel terleri döktüm" dedi.

Esnaf tanıdığımız, bu tür olayların birkaç müşteri ile sınırlı olmadığını, son yıllarda daha da arttığını belirterek:

"Toplumun çok değişik kesimlerinden, üst düzey görevlerde bulunanlar bile bu yola başvurabiliyor. Örneğin, bir erkek akademisyen giyip kullandığı atleti, üzerinde kılıyla birlikte paketlemiş gönderdi. İlgili kişiyle de telefonla konuştuk. Sonra, dükkana geldi ve bizden özür diledi. Bu tür olayları, sıkça yaşıyoruz" dedi.

Esnaf tanıdığımızın son sözü de çürüme ve yozlaşma oldu. Tek tek olaylardan genelleme yapılabilir mi?

Shakespeare, bize sesleniyor:
"Çürümüş bir şeyler var..."

OLCAY AYDİLEK KİMDİR?

Gazeteciliğe 1996 yılında başladı. Değişik gazete ve televizyonlarda muhabir ve haber müdürü olarak çalıştı. Ankara'da, başta enerji ve ulaştırma olmak üzere ekonomiye ilişkin bakanlıkları yakından takip etmeye devam ediyor.

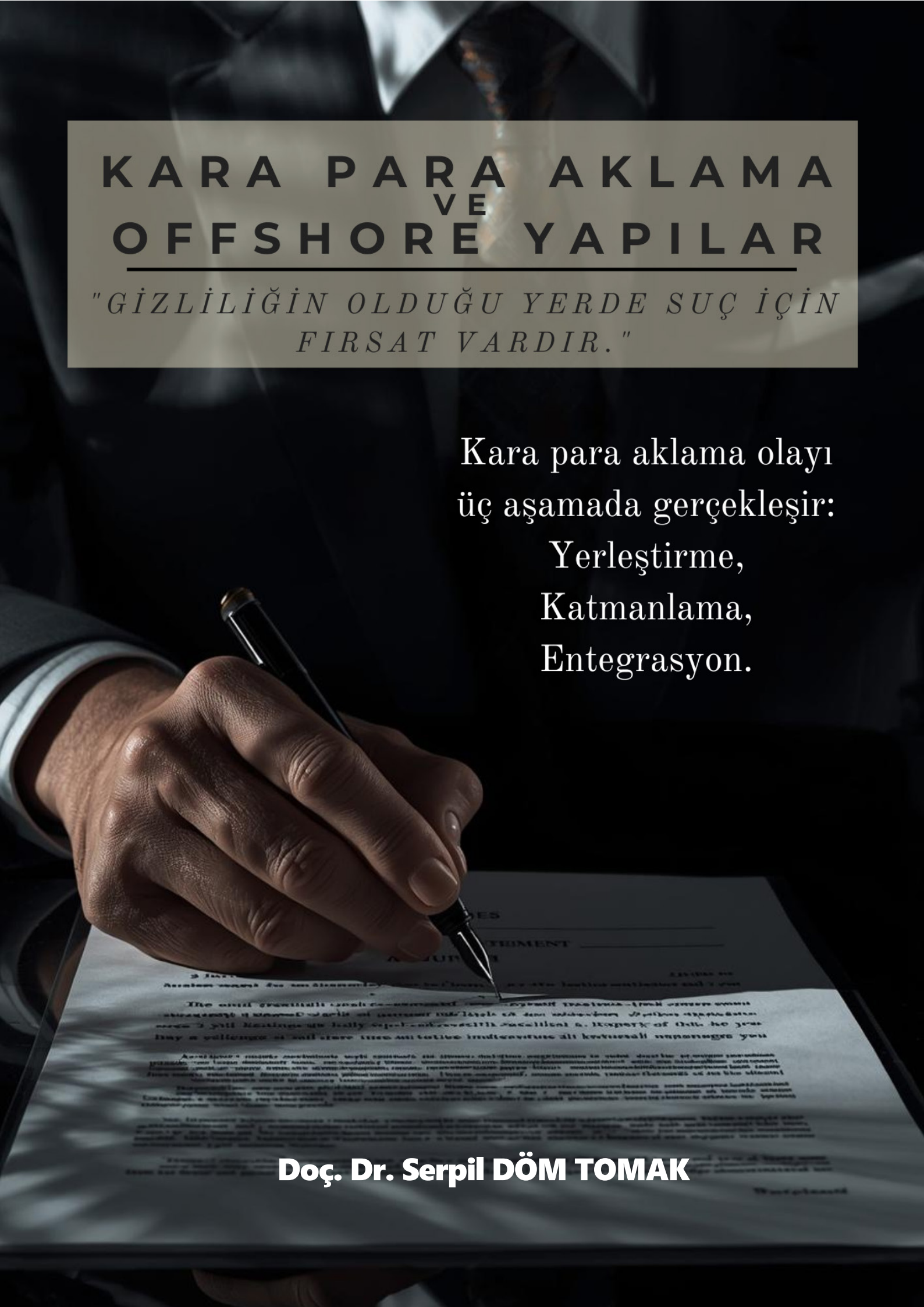

KARA PARA AKLAMA VE OFFSHORE YAPILAR

"GİZLİLİĞİN OLDUĞU YERDE SUÇ İÇİN FIRSAT VARDIR."

Kara para aklama olayı
üç aşamada gerçekleşir:
Yerleştirme,
Katmanlama,
Entegrasyon.

Doç. Dr. Serpil DÖM TOMAK

Kara para, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen ve kaynağı gizlenmeye çalışılan paradır. Uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, yolsuzluk ve rüşvet, insan ticareti ve vergi kaçırma, yasa dışı yollarla elde edilen diğer gelirler bu grupta yer alır. Genellikle yüksek kazanç sağlama amacıyla gerçekleştirilir ve çoğu zaman organize suç ağları tarafından yürütülür. Elde edilen gelirlerin suç kaynağı olarak el konulmaması ve cezai yaptırımlara maruz kalmamak için tabiri caizse "temizlenmesi" gerekir.

Offshore sistemler (bankacılık ve şirket faaliyetleri) meşru yapılardır. Ancak bazı özellikleri, bu yapıları suç gelirlerini gizlemek isteyenler için cazip hale getirir. Kâğıt üzerinde kurulan şirketlerle para akışının izleri karmaşıklaştırılabilir. Offshore hesaplar ve şirketler ise fonların ülkeler arasında hızlı ve çoğu zaman sınırlı denetimle hareket etmesini sağlar. Bu nedenle offshore yapılar, kara para aklama süreçlerinde önemli bir araç olarak öne çıkar. Sağladıkları gizlilik, uluslararası transfer kolaylığı ve vergi avantajları bu sürecin kritik unsurlarını oluşturur.

Kara para aklama olayı üç aşamada gerçekleşir: Yerleştirme (Placement), Katmanlama (Layering), Entegrasyon (Integration).

Birinci aşamada (yerleştirme) suçtan elde edilen nakit sistemin içine sokulur. Bankaya küçük parçalar halinde para yatırılır. Örneğin: uyuşturucudan kazanılan para, küçük küçük parçalara bölünerek farklı hesaplara yatırılır. Bu yönteme parçalama/ bölerek yatırma (smurfing) denir.

Katmanlama aşamasında amaç, paranın kaynağını izlenemez hale getirmektir. Bu süreçte para, farklı ülkeler arasında transfer edilir; offshore hesaplar ve şirketler kullanılır, sahte faturalarla ticaret yapılıyormuş gibi gösterilir. Örneğin: para, Seyşel Adaları'ndaki bir şirketten Singapur'daki başka bir hesaba aktarılır ve araya eklenen sahte işlemlerle iz sürmek zorlaştırılır. Offshore bankacılıkta işlemler genellikle birden fazla ülke ve paravan şirket üzerinden geçirilerek, fonların gerçek kaynağını gizleyen katmanlar oluşturulur.

Entegrasyon aşamasında para artık "temiz" gibi gösterilerek ekonomiye geri sokulur. Aklanan para ile otel, güzellik merkezi veya restoran gibi nakit yoğun işlere sokulur ve gelir "normal ticari kazanç" gibi gösterilir. Ya da söz konusu para ile değerli varlıklar (altın, sanat eseri) alınabilir.

Offshore bankalar ve offshore şirketler meşru finansal yapılardır. 2016'da sızan Panama Belgeleri, dünya çapında offshore bankacılık faaliyetlerinin nasıl suç gelirlerini gizlemek ve aklamak için kullanılabildiğini göstermiştir.

Pek çok politikacı, iş insanı ve kamu görevlisinin, vergiden kaçınmak veya servetlerini gizlemek amacıyla offshore yapılar kullandığı belirlenmiştir. Belgelerde yer alan hesaplar ve şirket yapıları, bazı durumlarda suç gelirlerini gizlemek ve offshore hesaplara aktarmak için kullanılmıştır. Ayrıca, gayrimenkul, yat ve sanat eserlerine yapılan yatırımlar da paranın kaynağını gizlemeye yardımcı olmuştur. Panama Belgeleri gibi vakalar, bu yapıların suç gelirlerinin dünya çapında gizlenmesine ve aklanmasına nasıl yardımcı olduğunu gösterir.

Benzer şekilde, geçmişte hem kapsamı hem de büyüklüğü açısından dikkat çeken Liberty Reserve ve Danimarka merkezli Danske Bank'ın Estonya şubesi vakaları gibi birçok vaka yaşanmıştır.

Offshore bankacılığı yapıları; başlangıçta vergi planlaması, uluslararası ticareti kolaylaştırma ve yatırımcı varlıklarını koruma amacıyla geliştirilmiştir. Ancak zamanla bu yapılar, kara para aklayıcılar tarafından istismar edilen bir alan haline gelmiştir. World Metrics 2025 raporuna göre kara para aklama vakalarının %85'inden fazlasında, para yasal gibi görünmeden önce en az üç farklı ülke (veya yargı bölgesi) üzerinden geçirilmiştir. Kara para aklayanlar, paranın kaynağını gizlemek için parayı birden fazla ülkede dolaştırıyor. Bu şekilde para izlenmesi zor hale geliyor ve sonunda "temiz" (yasal) gibi gösteriliyor.

Offshore yapılar üzerinden kara para aklama; vergi kaybına, ekonomik adaletsizliğe ve finansal suçların yayılmasına yol açarak adalet duygusunu zedeler ve toplumsal güveni sarsar. Nitekim "Gizliliğin olduğu yerde suç için fırsat vardır" sözü bu durumu özetler. Yıllardır süregelen bu gelişmeler, offshore yapıların daha şeffaf olmasını ve mevcut haliyle varlığının sorgulanmasını gerektirmez mi?

Doç. Dr. SERPİL DÖM TOMAK KİMDİR?

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO İşletme Yönetimi Programı öğretim üyesidir. Finansal okuryazarlık, şirket finansmanı, bankacılık ve girişimcilik konularında ulusal ve uluslararası akademik yayınlar yapmakta ve çeşitli projelerde görev almaktadır.

YAPAY ZEKA AJANLARI

HIZIN BEDELİ VE GÖRÜNMEZ YETKİ DEVRİ

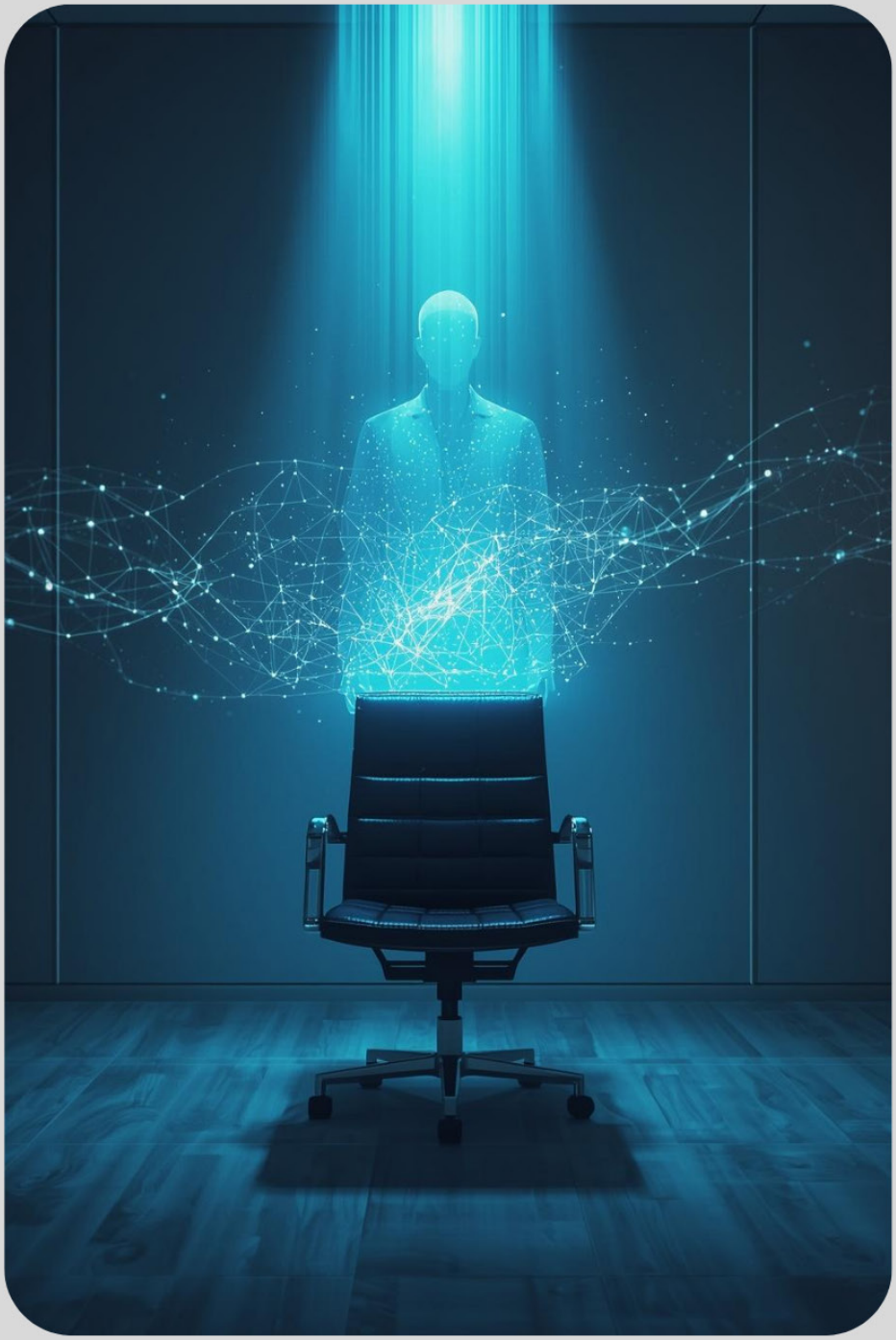

Karar gerçekten kime ait: Size mi, algoritmanıza mı?

Yapay zekanın sadece bildiği değil, bizim yerimize neler yapmaya başladığına dair bir inceleme.

Erkan KILIÇER

Yapay zeka tartışmaları uzun süre “ne biliyor?” sorusu etrafında döndü. Bugün ise asıl soru değişti: “Ne yapabiliyor?”

Sorun artık yapay zekanın ne bildiği değil; bizim yerimize ne yapmaya başladığıdır.

Bu değişimin merkezinde yeni bir yapı var: yapay zeka ajanları.

Ajanlar, klasik yapay zeka sistemlerinden farklı olarak yalnızca cevap üretmez.

Hedef belirler, plan yapar, adım atar ve süreci ilerletir. Yani artık mesele sadece düşünmek değil, harekete geçmektir. Bu da yapay zekayı bir araç olmaktan çıkarıp, sürecin aktif bir parçası haline getirir.

İşte kritik kırılma noktası tam olarak buradadır. Çünkü bir sistem sizin adınıza hareket etmeye başladığında, artık sadece verimlilikten söz edemeyiz. Artık kontrolü konuşmak zorundayız.

Bu yalnızca teknik bir dönüşüm değil; yetkinin sessiz biçimde yeniden dağıtılmasıdır.

Yapay zeka ajanları, doğru kullanıldığında ciddi bir güç çarpanı oluşturur. Tekrarlayan işleri devralır, veri toplar, alternatif senaryolar üretir ve zaman kazandırır.

Ancak bu tablo tek yönlü değildir.

Ajanlar, yanlış tanımlanmış hedeflerle çalıştığında hatayı büyütür.

Eksik veya yanlı veriyle beslendiğinde, yanlış kararları hızlandırır.

Ve en önemlisi, kullanıcı farkında olmadan karar sürecinden geri çekilmeye başlar.

Bugün birçok kullanıcı yapay zekayı hız için kullanıyor. Yarın ise bu hız, düşünmenin yerini alabilir.

Yetki devri bir anda olmaz; konforla başlar.

Asıl tehlike burada başlar.

Çünkü yapay zeka ajanları, insanın yerini bir anda almaz. Onun yerine, insanı yavaş yavaş süreç dışına iter. Önce önerir, sonra uygular, ardından alışkanlık oluşturur. Bir süre sonra insan sadece sonucu onaylayan bir aktöre dönüşebilir.

Bu noktada şu soruyu sormak zorundayız: Bu karar gerçekten kime ait?

Eğer bu sorunun cevabı net değilse, ortada bir kolaylık değil, bir yetki devri vardır.

Kontrol edilmeden verilen her yetki, zamanla geri alınamaz hale gelir.

Bu nedenle yapay zeka ajanlarının kullanımı teknik bir mesele değil, doğrudan bir yönetim ve sorumluluk meselesidir.

Üç temel ilke bu noktada vazgeçilmezdir; amaç netliği, sınır koyma ve denetim.

Hata yapan insan öğrenir; hata yapan otomasyon hatayı büyütür.

Unutulmaması gereken gerçek şudur: Yapay zeka ajanları karar vermez, karar sürecini şekillendirir.

Bugün bu sistemler verimlilik aracı olarak görülüyor. Yarın ise karar süreçlerinin görünmez mimarları haline gelebilir.

Sorun teknolojide değildir. Sorun, bu teknolojiye hangi sınırlar içinde yetki verdiğimizdir.

Algoritma öyle dedi, bir açıklama değil; bir sorumluluk kaçışıdır.

Ve o noktadan sonra mesele artık teknoloji değil, güç meselesidir.

ERKAN KILIÇER KİMDİR?

Erkan Kılıçer, insan–yapay zeka etkileşimini insan merkezli bir karar destek modeli olarak ele alan; etik, sorumluluk ve düşünsel yapılandırma odağında yazılar ve projeler üreten bir araştırmacıdır. İşletme ve Uluslararası İlişkiler alanlarında yüksek lisans derecelerine sahiptir. Uzun yıllar kamuda görev yapmış, emekli albaydır. Çalışmalarında yapay zekayı, insan muhakemesini genişleten bir “dijital ortak” olarak konumlandırmaktadır.

GELECEĞİN TEKNOLOJİSİ

HERKES İÇİN Mİ?

PÜRÜZSÜZ EKRANLAR
KAYBOLAN
GÜVEN HİSSİ

Doç. Dr. Ahmet Fatih KARAKAYA

Bir ürünü ilk kez elinize aldığınızda hiçbir şey düşünmeden kullanabiliyorsanız, o ürünün tasarımcısı işini iyi yapmış demektir. İyi tasarım çoğu zaman fark edilmez. Çünkü gerçekten iyi tasarlanmış bir ürün veya mekânın kullanıcıya açıklanması gerekmez; kendini doğal biçimde anlatır. Bir kapı kolunun nasıl kullanılacağını sezersiniz, bir musluğun nasıl açılacağını anlarsınız, bir asansörü kullanmak için kullanım kılavuzu gerekmez. Tasarım, sezgisel kullanılabildiğinde görünmez hale gelir. Bir ürün veya mekân yalnızca belirli bir insan tipini göz önünde bulundurarak tasarlandığında ise geri kalanlar için o ürün biraz daha karmaşık, biraz daha yorucu, bazen de tamamen erişilemez hale gelir. İşte tam bu noktada Evrensel Tasarım devreye girer.

Evrensel Tasarım, yalnızca nesnelerle ilgili teknik bir yaklaşım değil; insanı ilgilendiren toplumsal bir meseledir. Ürünlerin, mekânların ve sistemlerin mümkün olduğunca çok insan tarafından, ek uyarlamaya ihtiyaç duymadan kullanılabilmesini savunur. Çocuklar, yaşlılar, görme zorluğu yaşayanlar, geçici sakatlığı olanlar, yabancı dil konuşanlar; hepimiz hayatın bir döneminde bu anlayışa ihtiyaç duyarız. Bu nedenle evrensel tasarım bir özel ihtiyaçlar konusu değil, kapsayıcı olma meselesidir. Bir rampanın yalnızca tekerlekli sandalye kullananlara değil, bavul taşıyana da yardım etmesi tesadüf değildir. İyi bir tasarım ayrıcalık yaratmaz; tüm kullanıcıları kapsar.

Dokunmanın Kaybı

Bir zamanlar teknolojiye gerçekten dokunabiliyorduk. Radyo düğmeleri, televizyon tuşları, asansör butonları, otomobilde klima çevirmeleri gibi kumandalar aynı şeyi söylerdi: Bir şeyi başlattım, ayarladım veya kapattım. Düğmeler yalnızca işlevsel değildir aynı zamanda sezgiseldir. Yerleri bellidir ve alıştıktan sonra görmeden bulunabilir. Bir düğmeye bastığınızda hafif bir direnç hisseder, ardından fiziksel bir geri bildirim alırsınız. Bu bize teyit hissi verir çünkü fiziksel temas, belirsizliği azaltır, kullanıcıya güven verir.

Bugün ise daha pürüzsüz bir dünyada yaşıyoruz. Dokunmatik ekranlar, görünmez menüler, kaydırmalı arayüzler hayatımızın değişmez parçası oldular. Teknoloji daha şık görünüyor ama çoğu zaman daha anlaşılır değil. Yeni nesil bir araçta klimayı açmak için ekrana uzun süre bakmanız gerekebilir. Bir ocakta ısıyı artırmak için menüler arasında dolaşmanız gerekebilir. Teknoloji gelişiyor; ama dokunmak zorlaşıyor.

İnsan-makina etkileşimi uzun süre verimlilik, hız ve hata azaltma üzerinden ölçüldü. Kullanıcı görevi ne kadar hızlı tamamladı? Kaç tıklama yaptı? Nerede hata verdi? Bunlar hâlâ geçerli sorular. Bir teknoloji insana nasıl hissettiriyor? Güçlendiriyor mu, bağımlı hale mi getiriyor? Kolaylaştırıyor mu, yoruyor mu? Bu sorular daha önemli çünkü kullanıcı yalnızca iş yapan

biri değildir. Aynı zamanda hisseden, yorulan, öğrenen, yaşlanan, hata yapan, dikkati dağılan bir insandır.

Bir arayüz yaşlı bir kullanıcıya sürekli hata mesajı veriyorsa bu teknik bir mesele olduğu kadar psikolojik bir meseledir. Bir cihaz insanı yetersiz hissettiriyorsa o tasarım başarısızdır. Bir sistem yalnızca genç ve hızlı bedenleri ödüllendiriyorsa tarafsız değildir. Teknoloji yalnızca kullanılabilir olmamalı, herkes için kullanılabilir olmalıdır.

Geleceğin Arayüzleri: Çok Katmanlı, Çok Sesli

Gelecekte fiziksel butonlar tamamen kaybolmayacak; ama dönüşecekleri çok açık. Dokunsal yüzeyler titreşim ve mikro hareketlerle gerçek tuş hissi verecek. El hareketleriyle cihaz yönetimi, özellikle araç içi kullanımda yaygınlaşacak. Göz takibi, hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler için yeni bir kontrol alanı açacak. Sesli komut sistemleri artık yalnızca komutu değil, niyeti de anlamaya çalışacak. Beyin-bilgisayar arayüzleri ise bugün deneysel görünse de özellikle tıbbi kullanımda yeni bir dönem başlatabilir. Ancak tüm bu teknolojiler için sorulması gereken sorular aynı: Herkes için kullanılabilir mi, seçenek sunuyor mu? İnsan ritmine uyuyor mu, insanı kendi ritmine mi zorluyor?

Bugün akıllı ev sistemleri, yapay zekâ destekli cihazlar ve gelişmiş erişilebilirlik araçları çoğunlukla yüksek gelir grubuna hitap ediyor.

Oysa erişilebilir tasarıma en çok ihtiyaç duyanlar yaşlılar, engelliler, düşük gelirli insanlar ve dijital dönüşümün dışında kalan kesimlerdir.

Bu çelişki yeni de değil; elektrik önce varlıklı mahallelere ulaştı, otomobil önce seçkin sınıfların garajına girdi, internet önce belirli kurumlarda yaygınlaştı. Bir hastane uygulaması yaşlı hastalar tarafından kullanılamıyorsa bu bir kötü arayüz değil, sağlık hizmetine erişim sorunudur. Bir devlet sitesi ekran okuyucuyla çalışmıyorsa o sitenin sunduğu her hizmet, görme engelli vatandaş için fiilen kapalıdır.

Gelecekte arayüzler tek bir biçimde olmayacak; bazıları dokunacak, bazıları konuşacak, bazıları bakacak, bazıları yavaş hareket edecek. Akıllı cihazlar tek yöntemi dayatmayacak, seçenek sunacak.

İyi tasarım görünmezdir, kötü tasarım da çoğu zaman görünmez; ama onu en çok hissedenler her zaman aynı insanlar olur.

Bunu herkes kullanabiliyor mu? Bu soruyu sormayı bıraktığımız gün, ilerlediğimizi sandığımız yolda aslında birilerini geride bırakmışızdır.

DOÇ. DR. AHMET FATİH KARAKAYA KİMDİR?

2009'dan beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Öğretim Üyesidir. Çalışmaları; uzaktan ve dijital tasarım eğitimi modelleri, işbirlikçi ve disiplinler arası tasarım süreçleri, genişletilmiş gerçeklik (XR) teknolojilerinin eğitim ve mekânsal deneyim bağlamındaki kullanımları ile yeni ve yükselen teknolojilerin tasarım, öğrenme ve kullanıcı deneyimi üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır.

YENİ DÜNYA DÜZENİNE DOĞRU:

ABD-İSRAİL-İRAN SAVAŞININ STRATEJİK ETKİLERİ

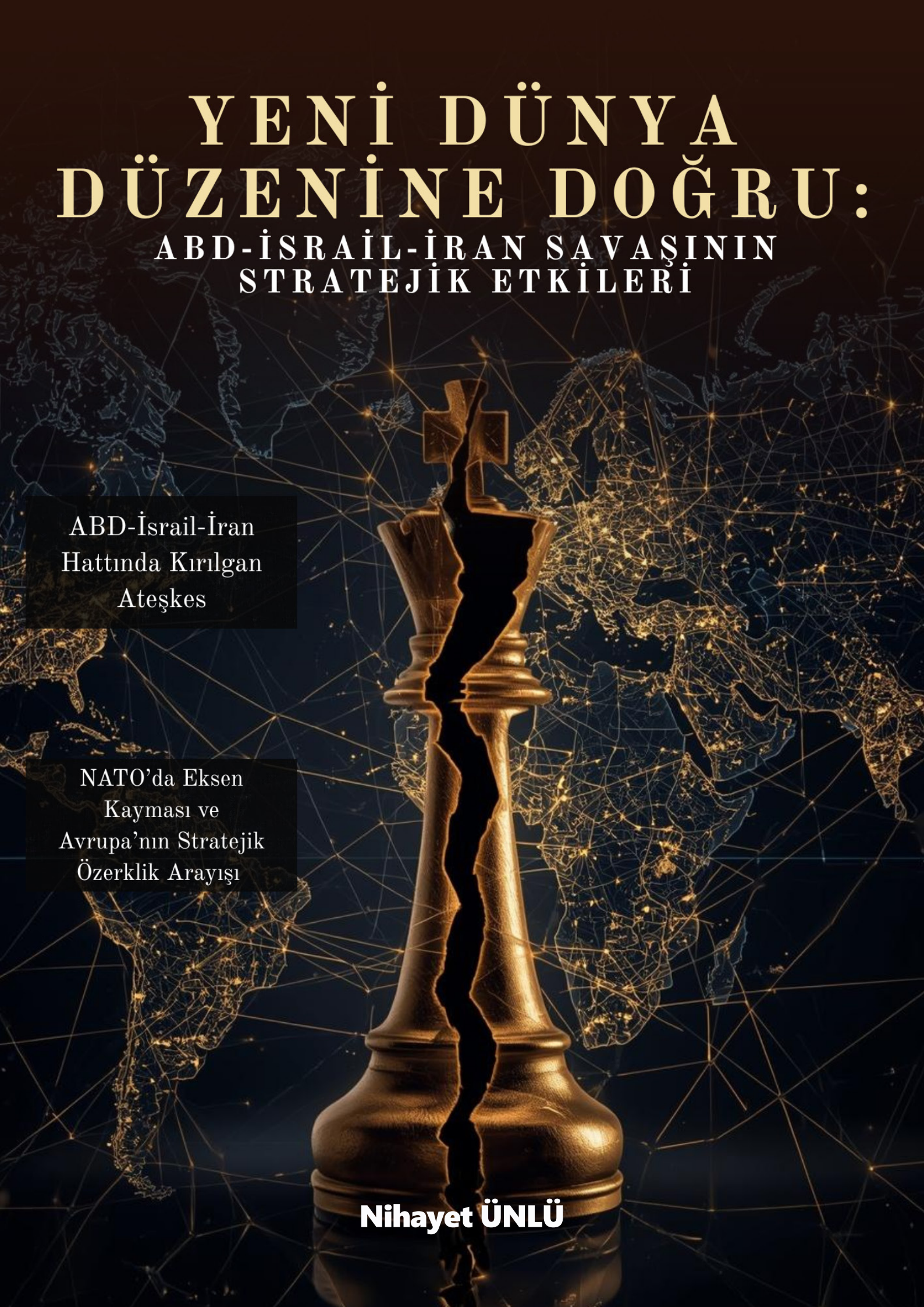

ABD-İsrail-İran Hattında Kırılgan Ateşkes

NATO'da Eksen Kayması ve Avrupa'nın Stratejik Özerklik Arayışı

Nihayet ÜNLÜ

Yeni Dünya Dzenine Doğru: ABD-İsrail-İran Savaşının Stratejik Etkileri

ABD-İsrail-İran savaşı sonrasında başlayan ateşkes kırılgan biçimde sürmektedir. Dünya devletlerinin büyük çoğunluğu savaşın yeniden başlamasını istememektedir. Çünkü bu çatışma yalnızca Orta Doğu'yu ilgilendiren bölgesel bir kriz değil, uluslararası sistemin geleceğini etkileyebilecek çok boyutlu bir kırılmadır. Asıl sarsıntı cephede değil, küresel dengelerde hissedilmekte ve etkileri uzun vadeye yayılmaktadır.

İlk önemli sonuç Körfez ülkelerinin güvenlik anlayışında ortaya çıkmaktadır. Suudi Arabistan, BAE, Katar ve Bahreyn gibi ülkeler uzun yıllardır güvenliklerini ABD korumasına dayandırmıştır. Ancak savaş sırasında Amerikan üslerinin hedef alınması ve Washington'un beklenen caydırıcılığı tam sağlayamaması, bu başkentlerde ciddi soru işaretleri doğurmuştur. Önümüzdeki dönemde bu ülkeler ABD'ye ek olarak yeni güvenlik ortaklıkları arayabilir; Pakistan gibi ülkelerle savunma ilişkilerini geliştirebilir. Bölgesel dengelerde daha esnek ve çok yönlü arayışlar güçlenmektedir.

Bir diğer önemli husus ABD-Avrupa ilişkileri ve NATO dengeleridir. Washington'da güçlenen maliyet merkezli yaklaşım, Avrupa güvenliğine verilen desteğin geleceğini tartışmalı hale getirmiştir. Bunun yanında Avrupa Birliği ülkeleri de giderek daha fazla "stratejik özerklik" tartışmasına yönelmektedir. Fransa ve Almanya ekseninde gelişen bu yaklaşım, Avrupa'nın kendi savunma sanayisini güçlendirmesi ve ABD'ye bağımlılığını azaltma eğilimini beraberinde getirmektedir. Bu süreç, NATO içi dengeleri etkilediği gibi Türkiye açısından da doğrudan stratejik sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Savaşın ortaya çıkardığı üçüncü boyut ABD'nin küresel rolüne ilişkindir. Washington'un aynı anda tüm bölgelerde belirleyici güç olarak kalması giderek zorlaşmaktadır. Kaynakların daha seçici kullanılması, bazı bölgelerde askeri angajmanın azaltılması ve Amerika kıtasına öncelik verilmesi ihtimali güçlenmektedir. Bu durumda oluşabilecek boşlukları Çin ve Rusya doldurmaya çalışacaktır. Bu gelişme çok kutuplu dünya düzenine geçişi hızlandırmaktadır.

Diğer taraftan modern savaşın karakteri de köklü biçimde değişmektedir.

Yüksek maliyetli üsler, klasik hava ve deniz platformları ile gelişmiş savunma sistemleri; füze saldırıları, insansız hava araçları, siber operasyonlar ve asimetrik taktikler karşısında daha kırılgan hale gelmektedir. Ucuz teknolojinin pahalı sistemleri zorlaması yeni savaş doktrinini şekillendirmektedir. Bu durum İran'ın kullandığı yöntemlerde açık biçimde görülmüştür.

Anılan savaş devam ederken gündeme gelen bir diğer husus nükleer caydırıcılık eğilimlerinin güçlenmesidir. Büyük güçlerin güvenlik garantilerine duyulan güvenin azalması, bazı ülkeleri kendi caydırıcı kapasitelerini geliştirmeye yöneltebilir. Bu eğilim küresel silahsızlanma rejimini zayıflatma riski taşımaktadır.

Ekonomik boyut ise sürecin en kırılgan alanlarından biridir. Hürmüz ve Babülmendep gibi enerji geçiş hatlarında oluşabilecek riskler petrol ve doğal gaz fiyatlarını artırmakta, sigorta ve lojistik maliyetlerini yükseltmektedir. Küresel tedarik zincirleri bu durumdan doğrudan etkilenmektedir. Türkiye gibi enerji ithalatçısı ülkeler açısından ise bu dalgalanmalar daha belirgin hissedilmektedir.

Sonuç olarak bu savaş yalnızca üç ülke arasındaki bir çatışma değildir. Aynı zamanda uluslararası sistemin yeniden şekillendiği bir kırılma sürecidir. ABD merkezli düzen sorgulanmakta, Avrupa Birliği daha bağımsız arayışlara yönelmekte, Çin ve Rusya daha fazla alan kazanmaya çalışmakta ve dünya çok kutuplu bir yapıya doğru ilerlemektedir. Bu süreç, yeni dönemin daha rekabetçi ve daha belirsiz olacağını göstermektedir.

NİHAYET ÜNLÜ KİMDİR?

E. General Nihayet ÜNLÜ, TSK'nın çeşitli birlik ve karargahlarında, komutanlık ve karargah subaylığı, Azerbaycan Harp Okulu ve Türkiye'nin Tahran Büyükelçiliği'nde geçici ve daimi görevlerinde bulundu. İstanbul Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler okudu. Dış politika, güvenlik ve harp tarihi konularında yazılar yazmaktadır.

GÜVENLİĞİN GÖLGESİNDE DEMOKRASİ

YENİ BİR GÜVENLİK MİMARİSİ: DGGM

"Diplomasi artık 'korunan' değil, başlı başına korunması gereken bir sistem."

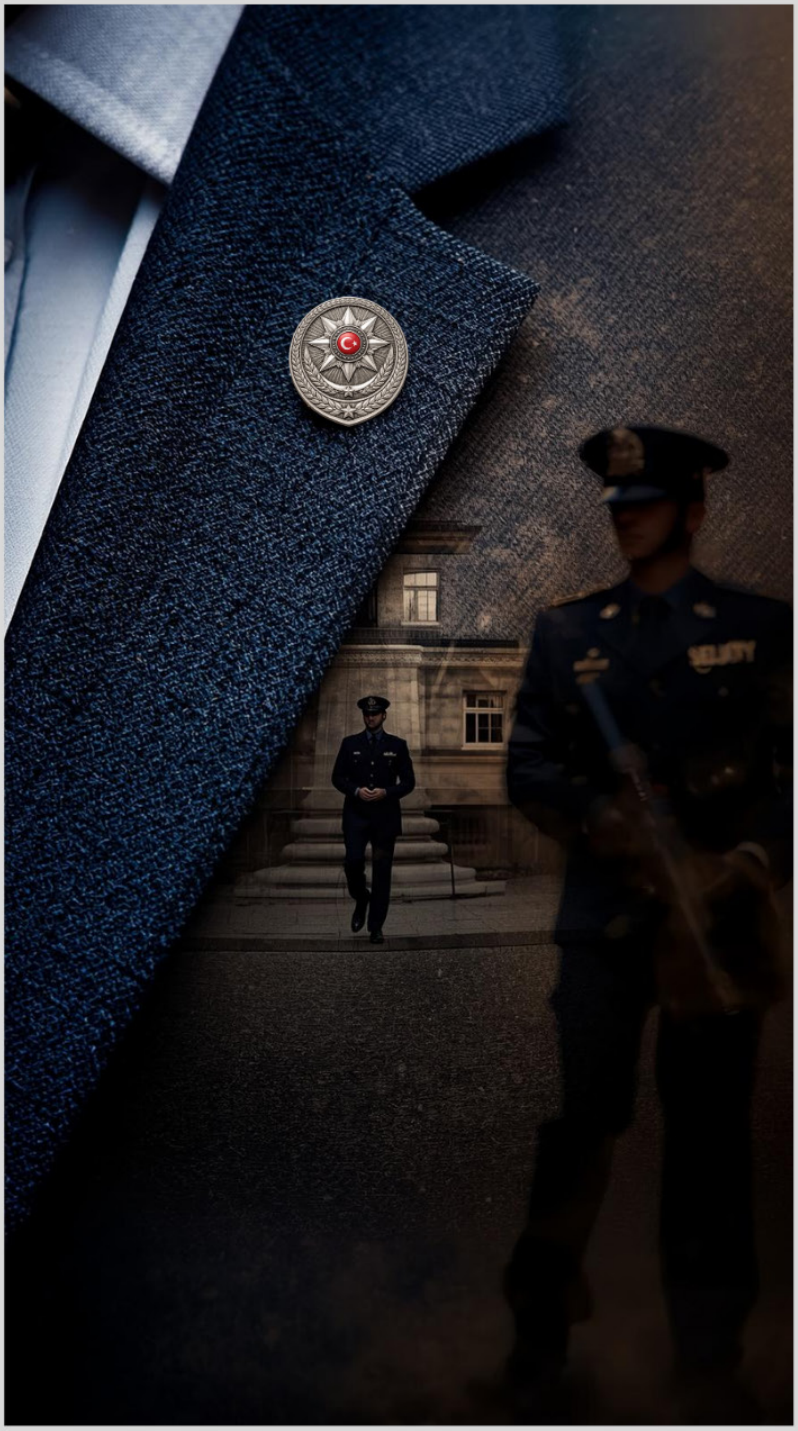

Bülent AYDEMİR

DGGM: Türkiye dış politikasında yeni bir güvenlik mimarisi mi, yoksa yetki alanlarını zorlayan süper birim mi?

CUMHURBAŞKANLIĞI kararnamesiyle 14 Eylül 2024'te kurulan Diplomatik Güvenlik Genel Müdürlüğü (DGGM), Türkiye'nin dış politika reflekslerinde sessiz ama derin bir sıçramaya işaret ediyor. Klasik anlamda "koruma" görevini aşan bu yeni yapı, diplomasiyi yalnızca temsil ve müzakere alanı olmaktan çıkarıp, çok katmanlı bir güvenlik operasyonuna dönüştüren yaklaşımın kurumsal karşılığı olarak öne çıkıyor. Bu hamle, gecikmiş bir zorunluluk mu yoksa yeni tartışmaların fitilini ateşleyen bir güç yoğunlaşması mı?

DGGM elemanları sahaya ilk kez indi. Özel eğitimli personelin, yeni amblem ve rozetleriyle Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın yakın korumasında görev alması, yapının sembolik değil, operasyonel bir nitelik taşıdığını ortaya koydu. Ancak asıl mesele, bu iddianın sınırlarının nerede başlayıp nerede biteceği.

Diplomatik hedeflere yönelik tehditler, köklü biçimde değişti. Büyükelçilikler ve konsolosluklar artık yalnızca fiziki saldırıların değil; siber casusluğun, veri sızıntılarının ve hatta "deepfake" gibi manipülasyon araçlarının hedefinde.

Bu tablo, diplomasi ile güvenlik arasındaki çizgiyi giderek belirsizleş leştiriyor. DGGM tam da bu gri ala na yerleşiyor: Fiziki güvenlik, lik, siber savunma ve personel güvenliğini tek merkezde toplayarak hibrit bir koruma kalkanı oluşturmayı hedefliyor.

Bu geniş görev tanımı beraberinde kritik soruları da getiriyor. Türkiye'de güvenlik bürokrasisi çok katmanlı bir yapıya sahip. Emniyet, istihbarat ve askeri birimler arasında zaman zaman yetki çatışmaları yaşanıyor. DGGM'nin bu denkleme eklenmesi, koordinasyonu güçlendirebileceği gibi yeni gerilim alanları da yaratabilir. Özellikle "kim, nerede, hangi yetkiyle operasyon yürütecek?" sorusu, önümüzdeki dönemde daha yüksek sesle tartışılacağa benziyor.

Bu birimin gelişmiş dünya ülkelerinde de örnekleri bulunuyor. ABD'de "Diplomatic Security Service" var; Dışişleri'ne bağlı ama yarı bağımsız çalışan güçlü bir yapı. DSS'nin yurt içinde ve yurt dışında silahlı ajanları var. Büyükelçiliklerin güvenliği, siber tehditler ve VIP koruma görevlerini yürütüyor.

Türkiye'deki yapı, kapsam olarak DSS'ye benziyor ama henüz operasyonel derinlik açısından başlangıç seviyesinde. İngiltere'de "Diplomatic Protection Group" var. Londra'daki diplomatik misyonları koruyan bu birim, daha çok fiziki koruma ve iç güvenlik odaklı çalışıyor.

Türkiye modeli, İngiltere'den daha geniş çünkü siber ve kurumsal güvenliği de içeriyor. Fransa'da "Direction de la Sécurité Diplomatique" Dışişleri Bakanlığı içinde yer alıyor.

Yapı; risk analizi, kriz yönetimi ve saha güvenliği üzerine yoğunlaşır. DGGM; Fransa'ya oldukça yakın bir nitelik taşıyor.

İsrail'deki "Shin Bet" diplomatik güvenlikte yüksek tehdit algısı ve agresif önleme modeline dayalı çalışıyor. Çok katmanlı ve proaktif güvenlik yaklaşımı sergiliyor. Türkiye'nin kurduğu yapı henüz bu seviyede olmasa da tehdit algısının bu yöne evrildiği görülüyor.

DGGM'nin öne çıkan en büyük özelliği; koordinasyon gücü. Bu birim, İçişleri, Milli Savunma Bakanlığı ve diğer kamu kurumları ile personel ve teçhizat paylaşımı yapabiliyor. Bu sayede; sahada hızlı reaksiyon, kriz anında tek merkezden yönetim, dağınık güvenlik yapılarının konsolidasyonu gibi yaklaşımlar öne çıkıyor.

Türkiye'nin son 20 yılda hızla genişleyen diplomatik ağı, özellikle Afrika ve Orta Doğu'da daha fazla riskle temas anlamına geliyor. Bu genişleme, güvenlik ihtiyacını kaçınılmaz biçimde artırdı.

DGGM'nin kuruluşu, proaktif bir strateji kadar, artan risklerin zorladığı bir adaptasyon olarak da okunabilir.

DGGM'nin temsil ettiği ana fikir net: Diplomasi artık "korunan" değil, başlı başına korunması gereken bir sistem. Bu yaklaşım, Türkiye'nin iddialı ve sahada aktif dış politika çizgisiyle örtüşüyor. Bu yeni mimarinin başarısı, yalnızca kurumsal kapasiteyle değil; şeffaflık, hesap verebilirlik ve kurumlar arası dengeyi ne ölçüde sağlayacağıyla belirlenecek.

Sonuçta DGGM, teknik bir idari düzenlemeden çok daha fazlası. Bu yapı, Türkiye'nin dış politika aklında güvenliğin merkezileştiğini gösteriyor. Soru: Bu merkezileşme, diplomasiyi güçlendiren bir sigorta mı olacak, yoksa yeni risklerin kaynağı mı? Cevap, sahadaki performans kadar, Ankara'daki güç dengelerinde saklı.

BÜLENT AYDEMİR KİMDİR?

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü mezunudur. Gazeteciliğe 1996 yılında İhlas Haber Ajansı'nda başladı. Sabah ve Habertürk gazetelerinde uzun yıllar Başbakanlık muhabiri olarak görev yaptı. 2014–2018 yılları arasında Habertürk Gazetesi Ankara Temsilciliği görevini yürüttü. Habertürk'ün dijital yayıncılığa geçişiyle birlikte haberturk.com ve Habertürk TV Ankara Temsilciliği görevini üstlendi. Halen haberturk.com'da yazar olarak gazetecilik faaliyetlerini sürdürmektedir.

LİKAYAT Mİ, SADAKAT Mİ?

Akademisyenin Hakkı Olan Kadroyu Lütfetmek Üzerine

"DOKTORASINI TAMAMLAMIŞ, ÜRETKENLİĞİNİ KANITLAMIŞ AKADEMİSYENLERİN 'HAZIR' BEKLETİLDİĞİ BİR SİSTEMİN ANATOMİSİ"

"İDARİ İRADENİN GÖLGESİNDE KALAN AKADEMİK ADALET VE BİLİMSEL ETİK ÜZERİNE BİR İNCELEME."

Dr. M. Konuralp AKTAŞ

Akademide kadro meselesi, Türkiye'de uzun yıllardır tartışılan ama çoğu zaman üstü örtülen yapısal bir sorunun en görünür yüzlerinden biridir. Özellikle doktorasını tamamlamış, akademik üretkenliğini kanıtlamış ve nesnel ölçütler açısından "hazır" kabul edilebilecek birçok akademisyenin, yıllarca "doktor öğretim üyesi" kadrosuna atanamaması; buna karşın bazı isimlerin çok daha kısa sürede bu kadrolara erişebilmesi, sistemin liyakatten ziyade başka dinamiklerle işlediğine dair güçlü bir kanaat oluşturmuştur. Bu durum yalnızca bireysel mağduriyetler yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda akademinin bütününe sirayet eden bir kalite sorununa da yol açmaktadır.

Türkiye'de akademik yükselme ve atama süreçleri, teoride belirli kriterlere bağlanmıştır. Yayın sayısı, akademik faaliyetler, uluslararası indekslerde yer alma, proje üretimi gibi ölçütler, bir akademisyenin üst kadrolara geçişinde belirleyici olması gereken unsurlardır. Ancak uygulamada bu kriterlerin çoğu zaman ikinci plana itildiği, asıl belirleyici faktörün idari iradenin tercihi olduğu yönünde yaygın bir gözlem vardır. Özellikle doktor öğretim üyesi kadrolarında, ilanların çoğu zaman "kişiye özel" hazırlanması, bu sorunun en somut göstergelerinden biridir.

İlan metinlerinde yer alan aşırı spesifik şartlar —örneğin belirli bir konuda tez yazmış olmak, çok dar bir alanda yayın yapmış olmak ya da yalnızca belli bir akademik çalışmayı gerçekleştirmiş olmak gibi— çoğu zaman geniş bir aday havuzunu dışarıda bırakırken, fiilen tek bir kişiyi işaret eder. Bu durum, rekabeti ortadan kaldırdığı gibi, akademik adalet duygusunu da ciddi şekilde zedeler. Çünkü aynı niteliklere sahip ya da daha üretken olan diğer akademisyenler, sürecin başından itibaren sistem dışına itilmiş olur.

Bu yapının en büyük mağdurlarından biri, "öğretim görevlisi doktor" olarak uzun yıllar çalışan akademisyenlerdir. Doktorasını tamamlamış, akademik yeterliliğini kanıtlamış olmasına rağmen kadro alamayan bu kişiler hem statü hem de ekonomik anlamda ciddi bir kayıp yaşarlar. Aradaki maaş farkı, akademik teşviklerden yararlanma imkanlarının sınırlılığı ve kariyer ilerlemesinin tıkanması, bu kaybın sadece birkaç boyutudur. Daha da önemlisi, bu durum akademisyenin motivasyonunu kırmakta, üretkenliğini azaltmakta ve zamanla akademiden kopmasına neden olabilmektedir.

Sorunun bir diğer boyutu ise "aidiyet" ve "adamcılık" üzerinden şekillenen ilişki ağlarıdır. Akademide yükselmek için çoğu zaman yalnızca akademik başarı yetmemekte; belirli bir grubun, hocanın ya da idari yapının desteğini almak da fiili bir gereklilik haline gelmektedir. Bu durum, bilimsel özgürlüğü doğrudan tehdit eder.

Çünkü akademisyen, kariyerini riske atmamak adına eleştirel düşünmekten, farklı görüşler üretmekten ya da mevcut yapıya karşı çıkmaktan kaçınabilir. Böyle bir ortamda ise gerçek anlamda bilimsel ilerlemeden söz etmek güçleşir.

Bu sistemin akademiye verdiği zarar yalnızca bireysel düzeyde değildir. Liyakat yerine sadakatin öne çıktığı bir yapı, uzun vadede akademik kalitenin düşmesine yol açar. Nitelikli araştırmaların yerini vasat çalışmalar alabilir; uluslararası rekabet gücü zayıflar, üniversiteler bilgi üreten kurumlar olmaktan ziyade, statü dağıtan yapılar haline gelebilir. Bu da hem öğrencilerin aldığı eğitimin niteliğini düşürür hem de ülkenin bilimsel gelişimini sekteye uğratır.

Öte yandan, bu sorunun tamamen istisnasız ve her yerde aynı şekilde işlediğini söylemek de doğru değildir. Türkiye'de liyakat esasına göre çalışan, şeffaf ve adil süreçler yürüten üniversiteler ve akademik birimler de bulunmaktadır. Ancak genel algıyı belirleyen şey, olumsuz örneklerin yaygınlığı ve görünürlüğüdür. Bu nedenle çözüm, yalnızca bireysel iyi niyetlere bırakılmamalı; yapısal ve objektif kriterlerle desteklenmelidir. Bu nedenle çözüm, yalnızca bireysel iyi niyetlere bırakılmamalı; yapısal ve objektif kriterlerle desteklenmelidir.

Sonuç olarak, akademide kadro meselesi yalnızca bir istihdam sorunu değil; aynı zamanda bir adalet, liyakat ve bilimsel etik meselesidir. Eğer akademi, gerçekten bilgi üreten ve topluma yön veren bir kurum olacaksa, bu yapısal sorunların cesurca ele alınması gerekir. Aksi takdirde, bugün bireysel mağduriyetler olarak görülen bu durum, yarının büyük bilimsel ve kurumsal krizlerinin temelini oluşturmaya devam edecektir.

Dr. KONURALP AKTAŞ KİMDİR?

2012 yılından beri Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim fakültesinde görev yapmaktadır. İletişim çalışmaları, spor ve sinema konu başlıkları üzerine odaklanan çalışmaları bulunmaktadır. Beşiktaş Jimnastik Kulübü yönetim kurulu üyesi olan Aktaş YouTube kanalı üzerinden video yayınlarına devam etmektedir.

EĞİTİMİN KARA DELİKLERİ:

LGS VE YKS

"Sıralama sınavları mı, yoksa insani değerler mi?"

Dr. Nevzat ADİL

Nisan ayı başında basında çıkan bir haberde MEB "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Bağlam Temelli Çoktan Seçmeli Soru Yazım Kılavuzu"nu yayımladığını açıkladı. Kılavuzda, "2024 yılından itibaren hayata geçirilen TYMM bütüncül bir yapı sunmaktadır. Bu modelde eğitim; zihinsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimi kapsayan çok yönlü bir süreç olarak ele alınmaktadır" deniliyor. Eğitim süreci ile ölçme ve değerlendirme araçlarının uyumlu hale getirilmesi isteniyor. MEB'in aldığı kararla okul süreçlerinde uygulanan değerlendirmelerde olduğu gibi LGS ve YKS sorularında da bilgiyi analiz etme, eleştirel düşünme ve günlük yaşam problemlerine uyarlama becerileri ölçülecek.

Okullarda ölçme ve değerlendirmenin de bu amaca yönelik düzenlenmesi doğru bir yaklaşım. Ne var ki teorik olarak çağdaş eğitim kuramlarına uygun olan bu söylemlerin LGS ve YKS'nin eğitim süreçlerine olan olumsuz etkileri nedeniyle pratikte beklenen sonuçları doğurması zor görünüyor.

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından 15 yaşındaki öğrencilere uygulanan PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sonuçları Aralık 2023'te açıklanmıştı. PISA soruları da öğrencilerin "neleri bildiklerini" değil "bildikleriyle neler yapabildiklerini" ölçmektedir. Türkiye 37 OECD ülkesi arasında okuma becerisi ve matematikte 32; fen bilgisinde 29. sırada yer aldı. Aynı çalışmanın anketinde Türkiye'deki öğrencilerin %44'ü yaşamından memnun olmadığını bildirdi.

Ülkemizin PISA'da OECD başarı ortalamasının üzerine çıkabilmesi için alınan doğru kararlara uzun vadede sadık kalınması gerekiyor. Oysa son 20 yılda 4 kez müfredat programlarında, 6 kez liselere geçişte ve 3 kez de üniversite giriş sınav sisteminde radikal değişiklikler yapıldı. Bu anlayışla TYMM'nin de ömrünün de çok uzun olmayacağı söylenebilir.

Ayrıca, LGS ve YKS sınavları yüzünden okullar eğitimin "talim ve terbiye" boyutunu ihmal ederek sadece "öğretim" yapar hale gelmiştir. Veliler test çözdürerek öğrencileri bu sınavlara hazırlayan(!) okulları tercih ediyor. Bu durumda TYMM'de öngörülen ruhsal ve bedensel gelişim "sözde" kalıyor ve spor, sanat ve kültür etkinliklerine yeterince zaman ayrılmıyor. Estetikten, sağlıklı beslenme ve spor alışkanlıklarından, okuma zevkinden ve en önemlisi de insani değerlerden yoksun nesiller yetişiyor.

Dikkatler LGS ve YKS üzerinde toplanınca büyük resim gözden kaçıyor. Zira bu sıralama ve yarıştırma sınavlarının sonucunda öğrencilerin en az %90'ı nitelikli bir okula yerleşemiyor.

Bu öğrenciler kendilerinin, ailesinin, öğretmenlerinin ve sosyal çevrenin gözünde "başarısız" olarak etiketleniyor ve desteklenmiyor. Bunun farkında olan bilinçli ebeveynler kendi çocuklarını bu girdabın içinden çekip çıkaracak çözümler arıyor.

Öğretmenler odasında bir öğrenci hakkında "bundan ne köy olur ne kasaba" benzeri bir yargılamaya karşı "bu öğrenci kendi çocuğumuz olsa ne düşünürdük" diye sorardım. Hakikaten de LGS'de "sıfır" çekmiş bir öğrencimiz Balkan Binicilik Şampiyonasında ülkemize madalya kazandırdığında kendisi hakkında olumsuz düşünen herkesi mahcup etmişti. Akademik başarı sıralamasında ister birinci ister sonuncu olsun her öğrenci değerli ve önemlidir.

Diğer yandan bir üniversiteye girip mezun olanların durumu da pek iç açıcı değil. TÜİK verilerine göre 2024 yılında 15-24 yaşları arasında 12.7 milyon genç bulunuyor. Bunların 7.1 milyonu üniversitelerde kayıtlı öğrenci iken yaklaşık 5 milyonu ne işte ne eğitimde olan "ev gençleri" olarak adlandırılan grubu oluşturuyor.

Aslında 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı MİLLİ EĞİTİM TEMEL KANUNU çocuklarımızın tamamını koruma ve kollama altına almıştır. Bu kanuna göre Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri arasında "fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir," ifadesi yer almaktadır.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, çocuklarımızın geleceğinden kaygı duymayacağımız bir eğitim sistemine kavuşabilmemiz için yetkililerden gereğinin yapılmasını istememiz doğal olduğu kadar anayasal hakkımızdır.

DR. NEVZAT ADİL KİMDİR?

Resmi ve özel eğitim kurumlarında öğretmenlik, okul müdürlüğü ve genel müdürlük yaptı. Halen özel okul kuruluş ve geliştirme alanında danışmanlık ve yapay zeka uygulamaları için metin yazarlığı yapmaktadır. "Ebeveynlere Balonlar" kitabının yazarıdır.

AVCI ERKEK MASALI

"Biyoloji mi kader, yoksa yorumlama biçimimiz mi?"

"Bilimde 'Erkek' Yanlılığı: Tıbbi Araştırmalarda Kadın Denek Neden Eksik?"

Dr. Ülkü N. AKTAŞ

Son yıllarda yapılan çalışmalar, avcı-toplayıcı toplumlarda kadın-erkek arasındaki iş bölümünün düşündüğümüz kadar katı olmadığını ortaya koymaktadır. Kadınların yalnızca toplayıcılıkla sınırlı kaldığı, erkeklerin ise avcılığı üstlendiği bir inanışın karşısında farklı coğrafyalardan elde edilen bilimsel veriler, kadınların da aktif biçimde avcılığa katıldığını göstermektedir. Üstelik bu katılımın çoğu zaman tesadüfi değil, planlı ve bilinçli bir faaliyet olduğu belirtilmektedir. Bazı toplumlarda kadınların büyük av hayvanlarını dahi avladığına dair bulgular yer almaktadır.

Dünya genelinde 391 avcı-toplayıcı toplumun incelendiği bir araştırmada bu toplumların %79'unda kadınların aktif olarak avlandığı ve sadece avcılığın temel geçim kaynağı olduğu toplumlarda ise kadınların %100 oranında avcılığa katıldığı belirtilmektedir. Bu durum birçok farklı disiplinden araştırma tarafından da desteklenmektedir. Peru'da bulunan 9.000 yıllık bir mezarda av malzemeleriyle gömülü bir kadının bulunması; Amerika kıtasındaki kazılarda av hayvanlarıyla ilişkilendirilen kadın mezarlarının tespit edilmesi gibi birçok bilimsel araştırma benzer bulgular ortaya koymaktadır.

Önceki yazıda değindiğim gibi, biyolojik faktörler elbette tamamen göz ardı edilemez. Hamilelik, çocuk bakımı ya da belirli dönemsel durumlar, kadınların hareket kabiliyetini etkileyebilir. Ancak bu etkilerin bile kadınları bütünüyle üretim süreçlerinden dışladığını söylemek mümkün görünmüyor. Hatta bazı araştırmalar, kadınların çocuklarıyla birlikte avlandığını ve bunun kadınlara farklı beceriler kazandırdığını belirtmektedir. Öyle ki kadınların kendine özgü araç ve yöntemler uyguladığını ve daha esnek olduğunu öne süren araştırmalar yer almaktadır. Bu tartışmaları destekleyen, kadının anatomik yapısının bazı durumlarda erkeklerden daha dayanıklı olduğunu ispatlayan bilimsel çalışmalar da bulunmaktadır.

Kültürel Farklılıklar ve Türk Coğrafyasında Roller

Toplumsal roller, yalnızca biyolojik zorunlulukların değil, aynı zamanda kültürel normların ve değerlerin bir ürünüdür. Farklı coğrafyalarda bu rollerin farklı biçimlerde ortaya çıkması da bunun en açık göstergesidir.

Türklerin coğrafyasına baktığımızda Orta Asya Türk topluluklarında kadınların toplumsal hayattaki yeri, çoğu zaman düşünüldüğünden daha aktiftir. Bu noktada özellikle Şamanizm önemli bir örnek teşkil etmektedir. Şaman, en genel anlamıyla ruhlar dünyasıyla iletişim kurabilen, topluluğun hem dini hem de sosyal ihtiyaçlarına yanıt veren bir figürdür. Hastalıkların tedavisinden ritüellerin yönetilmesine, toplumsal kriz anlarında yol göstericilik yapmaya kadar geniş bir rol üstlenmektedir.

Fikir birliğine varılmamış olsa da bu rolün öncelikle sadece kadınlara ait olduğu düşüncesi hakimdir. Kadın şamanlar, yani “kam” ya da bazı kaynaklarda “udgan” olarak anılan figürler, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Bu coğrafyada bir diğer önemli mesele ise ateş ile güç ilişkisi olarak ele alınabilir.

Kadın ateş - ocak merasiminin icracısı olduğu için udgan/otakan olarak adlandırılmıştır.

Yalnızca ısınma-pişirme aracı olmasının ötesinde kamusal alanda gerçekleşen, çoğu zaman şamanın liderlik ettiği toplantılarda ateş, gücün sembolü olarak da anlam taşımaktadır.

Bu coğrafyada lider Şaman etrafında keskin toplumsal roller bulunmamaktadır.

Ancak zamanla demirciliğin öne çıkması ile birlikte kadın-erkek iş bölümünde ayrılmalar başlamıştır.

Bu ayrım cinsiyet üstü, ayrı bir sınıf olarak görülen ve hatta cinsiyet değiştirmenin, erkek şamanların doğum yapmasının mümkün olduğu Şamanlık düzeninde bile demirciliğin gelişmesi ile birlikte görülmektedir (Detaylı bilgi için: Prof. Dr. Fuzuli Bayat, Türk Kültüründe Kadın Şaman).

Çünkü şamanların özel kostümlerine (manyak) takılan metal levha ve demir aksesuarların demirciler tarafından yapılması, kadınların yavaş yavaş kendi yerlerini erkeklere devretmelerine sebep olmuştur.

Bu durum Toprak Ana anlamına gelen Ötügen'in zamanla Atakan olarak işlevselleştirilmesi ile de desteklenebilir. Tüm bu bilgiler bizi tarih öncesi topluluklara dair yer alan inanışta gerçekten biyoloji mi belirleyici, yoksa biyolojiyi yorumlama biçimimiz mi? sorusu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Bilimde Baskın Erkek Yanlılığı

Avcı erkek anlatısının bir masal olduğunu yakın dönemde yapılan araştırmalar ile de teyit edebiliriz. 1950'lerde Avrupa'da tıp ve kimya alanında yapılan deneysel araştırmalarda yeni doğan bebeklere zarar verildiği ortaya çıkmıştır. Bu duruma getirilen çözüm ise oldukça sıra dışı: doğurganlık ihtimali olan kadınların deney araştırmalarından çıkarılması... Bu nedenle yıllarca yapılan bilimsel araştırmalar yalnızca erkek denekler üzerinden yapılmış ve bu durum 90'lı yıllara kadar devam etmiştir. Kalp krizinin sol kolda yaşanan uyuşuklukla geldiğini düşünüyorsanız yanılıyor olabilirsiniz (erkekler hariç tabi).

Aşırı yorgunluk ve nefes darlığının da kalp krizi belirtileri arasında yer aldığı, ancak 2015 yılında kadınların da dahil edildiği araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. İlaç sektöründe yapılan deneyler de benzer şekilde erkek denek sonuçlarına dayanmaktadır. Yalnızca erkek fareler üzerinde yürütülen araştırmalar sebebiyle kadınların doğru dozda ilaç kullanamadığını gösteren güncel bulguların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Sonuç olarak, belki de asıl mesele, geçmişi olduğu gibi anlamaktan çok, onu nasıl anlatmayı tercih ettiğimizdir. Tüm bu anlatıların ise günümüzü nasıl inşa ettiğini görmek oldukça önemlidir.

Dr. ÜLKÜ N. AKTAŞ KİMDİR?

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal İnovasyon Araştırma Merkezi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları; sosyal girişimcilik, sosyal etki değerlendirmesi ve örgüt teorileri üzerine odaklanmaktadır. Akademik çalışmalarını kamu, özel sektör ve sivil toplumla yürütülen uygulamalı projelerle birleştirmektedir.

ÖZGÜR ÇİZGİ

GÜNCEL SİYASİ VE EKONOMİ BÜLTENİ

6. Sayı

Mayıs 2026